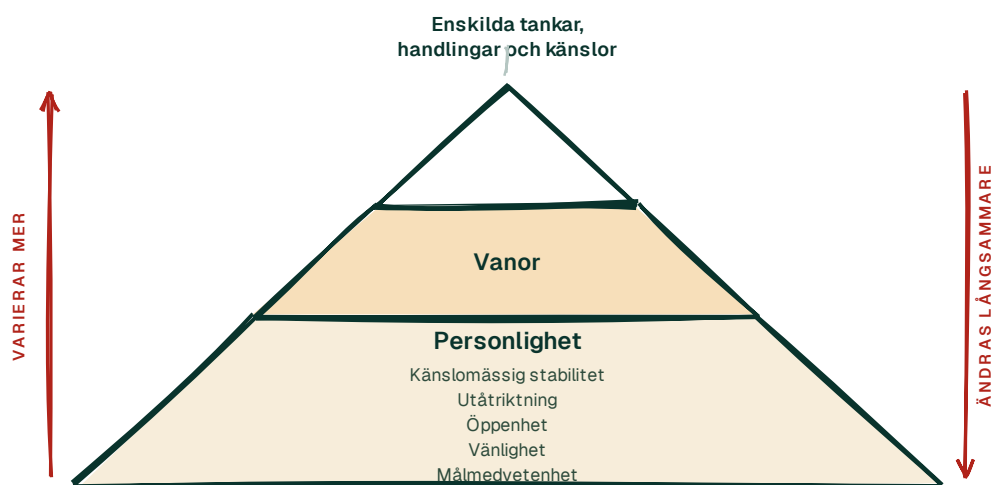

Femfaktorteorin

Fem breda drag som sammanfattar det språket har haft användning för

THEORVAR

TUPES & CHRISTAL 1961 · GOLDBERG 1981

Figur 1. Personlighetens hierarkiska uppbyggnad. Längst ned de fem breda dragen, som ändras långsamt. I mitten vanorna, alltså det vi brukar göra. Högst upp den enskilda tanken, handlingen eller känslan i ett visst ögonblick, som varierar kraftigt och inte går att förutsäga ur ett drag.

Var den kommer ifrån

Teorin har ingen enskild upphovsperson. Den växte fram ur den lexikala hypotesen, tanken att de skillnader mellan människor som spelat roll för oss också har fått ord i språket. **Allport** och **Odbert** samlade 1936 nära 18 000 sådana ord ur en engelsk ordbok. När senare forskare sorterade materialet statistiskt föll det gång på gång ut i fem grupper, först hos **Tupes och Christal** 1961. **Lewis Goldberg** gav dem namnet the Big Five 1981.

De vanligaste mätinstrumenten i dag är NEO-PI-3 och **BFI-2**, det senare framtaget av Christopher Soto och Oliver John 2017, som mäter både de fem dragen och tre fasetter under vart och ett.

De fem dimensionerna

Varje dimension är en skala med två ändar. Ingen ände är bättre än den andra, och de flesta människor ligger någonstans i mitten. Orden i tabellen beskriver ytterlägena, inte personer.

LÅG	DIMENSION	HÖG
Oroliga, känsllosamma, osäkra, otillräckliga	Känslomässig stabilitet	Lugna, avslappnade, säkra, tillitsfulla
Reserverade, behärskade, otillgängliga, tillbakadragna	Utåtriktning	Sällskapliga, pratsamma, optimistiska, tillgivna
Konventionella, jordnära, få intressen, föga analytiska	Öppenhet	Nyfikna, kreativa, originella, fantasirika
Cyniska, oförskämda, misstänksamma, hänsynslösa	Vänlighet	Godhjärtade, välvilliga, hjälpsamma, förlåtande
Opålitliga, lata, slarviga, nonchalanta	Målmedvetenhet	Målmedvetna, punktliga, ordentliga, ambitiösa

Tabell 1. De fem dimensionerna med sina båda ytterlägen. Lägg märke till att den första dimensionen ofta anges åt andra hållet, som neuroticism. Det är samma skala vänd upp och ned.

Hierarkin i figur 1 förklarar varför ett drag inte säger något om en enskild händelse. Att någon ligger högt på utåtriktning betyder inte att hon pratar på just det här mötet. Det betyder att hon över tid och över många tillfällen oftare gör det än den som ligger lågt. Drag förutsäger mönster, inte ögonblick.

Vad den används till

De fem dragen återkommer i studier på ett stort antal språk och kulturer, vilket är ovanligt stabilt för att vara psykologi. Ungefär fyrtio till sextio procent av variationen mellan människor är ärftlig, och dragen förändras långsamt genom livet, i genomsnitt mot mer målmedvetenhet, mer vänlighet och mer känslomässig stabilitet fram till medelåldern.

I arbetslivet är målmedvetenhet det drag som hänger ihop med arbetsprestation i flest yrken. Utåtriktning hänger ihop med att bli *vald* till ledare, vilket inte är samma sak som att fungera väl som ledare. Vänlighet och känslomässig stabilitet betyder mer i arbete som bygger på samarbete och på att stå ut med påfrestning.

Vad teorin inte säger

Femfaktorteorin är beskrivande, inte förklarande. Den säger att skillnader mellan människor kan sammanfattas i fem knippen, inte varför de finns eller vad i hjärnan som motsvarar dem. Faktorerna kommer ur språket, och ett annat urval ord hade kunnat ge en annan lösning. Sambanden med arbetsprestation är dessutom reella men måttliga, kring 0,2 för målmedvetenhet, vilket betyder att ett test aldrig kan bära ett urvalsbeslut på egen hand. Replikeringen i icke-västerländska och icke-skriftliga samhällen är inte lika tydlig som i västerländska urval. Och all vanlig mätning är självskattning: den mäter hur någon beskriver sig, vilket är något annat än hur hon gör.

En fråga att ta med

När du senast beskrev en medarbetare som ett drag, beskrev du ett mönster över tid eller ett tillfälle du minns särskilt väl?

Källor. Allport, G. & Odbert, H. (1936). Trait-names: a psycho-lexical study. *Psychological Monographs*, 47. · Tupes, E. & Christal, R. (1961). *Recurrent personality factors based on trait ratings*. USAF. · Goldberg, L. (1990). An alternative description of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216–1229. · Soto, C. & John, O. (2017). The next Big Five Inventory (BFI-2). *Journal of Personality and Social Psychology*, 113, 117–143.